

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного
права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Фінансове право»

на тему: «Роль державного фінансування у підтримці малого та середнього
бізнесу»

Студентка групи ПР-33

Гвязда Діана Романівна

Керівник: доктор філософії, доц. Кузь Т.В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ПЛАН

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади державного фінансування малого та середнього бізнесу.....	7
1.1. Поняття та економіко-правова сутність малого та середнього бізнесу.....	7
1.2. Форми та механізми державного фінансування бізнесу.....	9
1.3. Нормативно-правове регулювання фінансування малого та середнього бізнесу в Україні.....	11
Висновки до розділу 1.....	13
Розділ 2. Стан та проблеми державного фінансування малого та середнього бізнесу в Україні.....	15
2.1. Аналіз обсягів та джерел державної підтримки малого та середнього бізнесу.....	15
2.2. Проблеми ефективності використання державних фінансових ресурсів.....	17
2.3. Вплив державного фінансування на розвиток МСБ.....	19
Висновки до розділу 2.....	21
Розділ 3. Перспективи вдосконалення державної підтримки малого та середнього бізнесу.....	23
3.1. Зарубіжний досвід фінансування малого та середнього бізнесу.....	23
3.2. Шляхи вдосконалення державної фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.....	25
Висновки до розділу 3.....	28
Висновки.....	30
Список використаних джерел.....	32

ВСТУП

Малий та середній бізнес становить важливу складову національної економіки більшості розвинених країн світу. Його роль полягає не лише у створенні нових робочих місць, активізації інноваційного розвитку, забезпеченні конкуренції та наповненні державного бюджету, але й у гнучкості, адаптивності до ринкових умов, здатності до оперативного реагування на соціально-економічні виклики. Саме завдяки малому та середньому бізнесу (МСБ) у багатьох державах вдалося сформувати потужний середній клас, стабілізувати економіку та забезпечити її сталий розвиток.

Водночас, в умовах постійної фінансової, політичної та безпекової нестабільності, особливо після початку повномасштабної війни Росії проти України у 2022 році, малий та середній бізнес опинився перед серйозними викликами: втрата ринків збуту, зруйнована інфраструктура, перебої в логістиці, нестача фінансів і персоналу. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба у значному посиленні державної підтримки бізнесу, передусім у фінансовому плані.

Державне фінансування є одним із головних засобів впливу на розвиток бізнесу та його пристосування до умов економічної нестабільності. Воно реалізується через бюджетні програми, податкові пільги, гранти, компенсаційні механізми, кредитні гарантії, а також підтримку через міжнародну фінансову допомогу. Ефективність цих інструментів значною мірою залежить від наявності чіткої нормативно-правової бази, інституційного забезпечення, прозорих процедур розподілу коштів та контролю за їх цільовим використанням.

У нормативно-правовому аспекті, державна фінансова підтримка МСБ в Україні ґрунтується на таких актах, як Конституція України (ст. 13, 42) [1], Бюджетний кодекс України (ст. 7) [2], Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [3], Закон України «Про Державний бюджет на 2024 рік» [12], а також державні стратегії, зокрема Стратегія сталого розвитку МСБ на період до 2027 року [13]. Водночас ефективність реалізації цих норм на практиці залишається низькою через

складність процедур, відсутність цілісного підходу, недостатній контроль і слабку звітність.

Особлива актуальність теми пояснюється тим, що вона охоплює кілька складних напрямів одночасно — правовий, фінансово-економічний, адміністративний, бюджетний і навіть геополітичний. Тому курсова робота має використовувати не лише юридичні методи аналізу, а й економічні підходи до оцінки ефективності фінансової політики.

Дослідження полягає також у тому, щоб узагальнити сучасний стан законодавчого регулювання державного фінансування малого та середнього бізнесу, визначити його переваги й недоліки, а також розробити практичні рекомендації щодо покращення цієї системи з урахуванням досвіду інших країн. Крім того, важливим є вивчення механізмів підтримки бізнесу в кризових умовах та після завершення воєнних дій, адже саме вони можуть стати основою економічного відновлення України.

Ступінь наукової досліджуваності теми. Проблематика державного фінансування малого бізнесу активно досліджується вченими, серед яких можна назвати таких авторів як: Гордієнко В. П., Атаманчук Н. І., Бортнік С., Дикань В., Свистун Л. А., Нечай М., Розум О. О., та багато інших. У їхніх працях висвітлюються окремі аспекти державної підтримки підприємництва, однак, комплексний міждисциплінарний підхід до теми з урахуванням новітніх економічних та нормативних реалій залишається актуальним напрямом досліджень.

Об'єкт дослідження — фінансово-правовий механізм державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Предмет дослідження — правові норми, інститути та фінансові інструменти, що визначають порядок та ефективність державного фінансування МСБ.

Метою роботи є вивчення ролі, правового змісту, проблем реалізації та перспектив вдосконалення системи державного фінансування малого та середнього бізнесу в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- 1.з'ясувати сутність малого та середнього бізнесу з економіко-правової точки зору;
- 2.визначити форми та методи державного фінансування МСБ;
- 3.дослідити нормативно-правову базу державної підтримки підприємництва;
- 4.провести аналіз фактичного стану та джерел державної фінансової підтримки МСБ;
- 4.виявити проблеми ефективності використання фінансових ресурсів;
- 5.оцінити вплив державного фінансування на розвиток бізнес-середовища;
- 6.проаналізувати зарубіжний досвід підтримки малого бізнесу;
- 7.сформулювати пропозиції щодо вдосконалення фінансово-правового механізму державної підтримки підприємництва в Україні.

В основі дослідження застосовано такі методи: формально-юридичний (аналіз законодавства); діалектичний (взаємозв'язок правових і економічних процесів); порівняльно-правовий (вивчення зарубіжного досвіду); статистичний (аналіз даних Держстату, Мінфіну); логіко-системний (встановлення причинно-наслідкових зв'язків у регулюванні МСБ).

Практичне значення роботи полягає у формулюванні рекомендацій для вдосконалення механізму фінансової підтримки МСБ на основі дослідження чинного законодавства, судової та урядової практики, звітів міжнародних фінансових інституцій.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Перший розділ розкриває теоретичні та правові засади державного фінансування підприємництва. У другому досліджується поточний стан, проблеми та результати реалізації фінансової підтримки. Третій розділ присвячений аналізу зарубіжного досвіду та формулюванню пропозицій щодо удосконалення механізму державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Загальний обсяг роботи становить 35 сторінок, з яких основний текст - 29 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

1.1. Поняття та економіко-правова сутність малого та середнього бізнесу

У науковій і нормативно-правовій літературі терміни «малий» та «середній» бізнес є звичними поняттями, які водночас мають як економічну, так і правову природу. Малий і середній бізнес є одним із ключових чинників, що сприяють економічному зростанню країни. Він також відображає рівень розвитку ринкових відносин, стабільності в суспільстві та ефективності роботи державних інституцій. Тому важливо добре зрозуміти, що саме означає ця форма підприємництва, як вона визначена в законах і яку роль відіграє в економіці країни.

Згідно з чинним законодавством України, основне нормативне визначення малого та середнього підприємництва міститься у статті 2 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 року № 4618-VI [3]. Зокрема, до мікропідприємств відносяться суб'єкти господарювання з кількістю працівників до 10 осіб та річним доходом до 2 млн євро; до малих підприємств — до 50 осіб і доходом до 10 млн євро; до середніх — з чисельністю до 250 осіб та доходом до 50 млн євро. Ці критерії відповідають європейським підходам до класифікації підприємств, зокрема директивам Європейського Союзу.

Сутність малого та середнього бізнесу полягає у поєднанні двох аспектів, економічного та правового. Економічний аспект визначається внеском підприємств до створення валового внутрішнього продукту, зайнятості населення, інноваційної активності, регіонального розвитку. Згідно з даними порталу «Дія.Бізнес», станом на кінець 2023 року в Україні частка МСБ у структурі суб'єктів господарювання становила понад 99%, а внесок до валового внутрішнього продукту — понад 55% [6].

Правовий аспект проявляється у визначенні організаційно-правових форм суб'єктів МСБ, їх правового статусу, системи регуляторного впливу та доступу до правової та фінансової підтримки. Поняття суб'єкта підприємництва, в тому числі малого та середнього, охоплює не лише юридичну особу, а й фізичну особу-підприємця, що має значення для формування податкової політики держави та адміністративного навантаження на бізнес.

Малий та середній бізнес, на відміну від великих корпорацій, характеризується високим ступенем адаптивності, спрощеною структурою управління, гнучкістю у прийнятті рішень, локальним характером діяльності. Однак одночасно ці суб'єкти вразливі до зовнішніх факторів — зміни валютного курсу, вартості ресурсів, податкового тиску, обмежень з боку воєнного стану тощо [10].

У контексті правового регулювання важливим є те, що держава визнає пріоритетність розвитку МСБ, закріплюючи відповідні положення у Конституції України, яка гарантує свободу підприємницької діяльності, неприпустимість монополізму та захист конкуренції (стаття 42) [1]. Стаття 13 Конституції визначає, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності, включно з малим бізнесом, на рівних засадах.

Науковці вказують, що МСБ це не лише юридична категорія, а й індикатор демократичного устрою та зрілості громадянського суспільства. Як зазначає Н. І. Атаманчук, саме малий бізнес «виступає найбільш динамічним компонентом підприємницької системи, здатним адаптуватись до нестабільних умов ринку» [5, с. 327].

Зважаючи на це, розуміння поняття та сутності МСБ як економіко-правової категорії є ключовим для подальшого аналізу державного фінансування. Без належної класифікації суб'єктів господарювання, визначення меж і критеріїв «малого» та «середнього» бізнесу, неможливе формування ефективної бюджетної, фінансової, регуляторної політики держави у цій сфері.

Отже, малий і середній бізнес — це складне й багатостороннє явище, яке потребує чітких законів і спеціальної фінансової підтримки. Якщо правильно

визначити та класифікувати ці підприємства в законодавстві, це допоможе державі ефективно підтримувати підприємництво, особливо під час воєнного стану та відновлення країни після війни.

1.2. Форми та механізми державного фінансування бізнесу

Ефективне функціонування системи державної підтримки малого та середнього бізнесу неможливе без чітко визначених і врегульованих форм та механізмів фінансування. Від їх змістовного наповнення залежить рівень доступу суб'єктів підприємництва до державних ресурсів, а також здатність держави впливати на динаміку економічного розвитку через стимулювання ділової активності.

Фінансування МСБ може здійснюватися у прямих і непрямих формах. До прямих форм належать державні субсидії та дотації, безповоротна фінансова допомога (гранти), пільгове кредитування за рахунок державних коштів або з державною гарантією, часткова компенсація відсотків за банківськими кредитами, надання державних гарантій на залучення фінансування від міжнародних фінансових інституцій. Непрямі форми фінансування включають податкові пільги (зменшення ставок оподаткування, податкові канікули, прискорена амортизація), пільгові умови оренди державного та комунального майна, звільнення від сплати окремих платежів, підтримка у вигляді доступу до державної інфраструктури («Дія.Бізнес»).

В Україні фінансове забезпечення програм підтримки МСБ реалізується через Державний бюджет, зокрема за програмами Міністерства економіки, Державної податкової служби, Фонду розвитку підприємництва, Державного центру зайнятості, а також через проєкти міжнародних фінансових організацій. Важливим джерелом виступають кошти міжнародної допомоги як зазначається у звітах Національного інституту стратегічних досліджень, тільки у першому кварталі 2025 року підтримка МСБ з боку міжнародних фінансових інститутів сягнула понад 300 млн дол. США [14].

До найбільш відомих діючих механізмів належать:

1. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%» реалізується через Фонд розвитку підприємництва і має на меті здешевлення кредитних ресурсів для МСБ. В умовах воєнного стану програма була адаптована з урахуванням потреб переміщених підприємств, виробників критичної продукції тощо [13].
2. Гранти для створення власної справи, доступні через платформу «єРобота» з державного бюджету, за підтримки Європейського Союзу та Світового банку[19].
3. Програми підтримки експорту для МСБ через Офіс з просування експорту України.
4. Інструменти інституційної підтримки, такі як портал «Дія.Бізнес», що забезпечує консультування, навчання, доступ до аналітики та грантових ресурсів [6].

Важливо зазначити, що механізм реалізації фінансової підтримки включає кілька етапів. Перше це формування державного замовлення (плану фінансування). Наступне розробка умов участі та критеріїв відбору одержувачів, також прийом заявок, відбір претендентів і перевірка документів ,укладення договорів, переказ коштів. Та моніторинг цільового використання та ефективності реалізації.

Водночас вітчизняна практика реалізації цих механізмів нерідко супроводжується низкою системних проблем, надмірна бюрократизація, низький рівень прозорості, ускладнені процедури подання документів, нерівний доступ суб'єктів із сільських і міських регіонів, відсутність системної оцінки результативності використання коштів .

Як зазначає В. П. Гордієнко, «в Україні домінує фрагментарний підхід до фінансування МСБ: відсутність загальнодержавної інтегрованої системи управління підприємницькою підтримкою породжує дублювання функцій, неефективне витрачання ресурсів і відсутність стратегічного ефекту» [4, с. 87].

Проблеми реалізації механізмів фінансування також обумовлені недостатньою координацією між центральними органами

виконавчої влади, місцевим самоврядуванням та фінансовими установами, що значно ускладнює для МСБ доступ до державної підтримки.

Отже, форми та способи, якими держава фінансує малий і середній бізнес в Україні, становлять складну систему. Вона включає як ефективні інструменти, так і певні проблеми у їхньому застосуванні. У наступних розділах буде проаналізовано, наскільки ці механізми працюють на практиці, щоб зрозуміти їхній вплив на розвиток МСБ і запропонувати шляхи для їх покращення.

1.3. Нормативно-правове регулювання фінансування малого та середнього бізнесу в Україні

Нормативно-правове регулювання є фундаментом, на якому базується вся система державної підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ), включаючи його фінансування. Саме на законодавчому рівні визначаються принципи, інституційна структура, інструменти та процедури надання фінансової допомоги підприємствам.

Конституційне підґрунтя функціонування малого бізнесу та його підтримки закладене в статті 13 Конституції України, яка проголошує, що «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності» [1], а також у статті 42, яка гарантує свободу підприємницької діяльності та визначає, що держава здійснює «захист конкуренції у підприємницькій діяльності». Ці положення мають загальний характер, однак слугують основою для розробки галузевого законодавства.

Основним галузевим актом, який регламентує політику державної підтримки підприємництва, є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22.03.2012 року [3]. Цей закон визначає поняття МСБ, принципи державної політики в цій сфері, а також інструменти фінансової підтримки. Стаття 5 Закону конкретизує напрями фінансування, серед яких: надання кредитів, часткова

компенсація відсоткових ставок, гарантії для банківських кредитів, фінансова підтримка експорту, субсидії та інші форми.

Бюджетне законодавство також відіграє важливу роль у фінансуванні МСБ. Так, Бюджетний кодекс України у статті 7 закріплює принцип цільового використання бюджетних коштів і можливість державної підтримки пріоритетних сфер, включаючи підприємництво [2]. Відповідно до положень цього кодексу, фінансування МСБ може здійснюватися через державні програми, включені до закону про Державний бюджет на відповідний рік.

Наприклад, у Законі України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [12] передбачено фінансування таких програм, як «Доступні кредити 5–7–9%», гранти на започаткування власної справи, компенсації для переміщених підприємств. Це свідчить про практичну реалізацію положень бюджетного та підприємницького законодавства.

Важливу роль у нормативному забезпеченні відіграє розпорядження Кабінету Міністрів України № 821-р від 28 серпня 2024 року, яким затверджено стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року [13]. У ній визначено стратегічні пріоритети: дерегуляція, спрощення доступу до фінансових ресурсів, цифровізація сервісів підтримки бізнесу, розвиток підприємницької освіти. План заходів на 2024–2027 роки включає конкретні бюджетні орієнтири, індикатори ефективності та відповідальні органи.

Крім основних законів, важливими є нормативно-правові акти Міністерства економіки України, Державної податкової служби, Державного центру зайнятості, Фонду розвитку підприємництва. Вони затверджують умови та порядок отримання фінансової допомоги, критерії відбору одержувачів, правила моніторингу використання коштів тощо.

Не менш важливим є міжнародно-правовий аспект, адже значна частина фінансування українського МСБ відбувається за рахунок донорських коштів. Це регламентується двосторонніми угодами з міжнародними фінансовими

інституціями: Європейським інвестиційним банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Світовим банком тощо [14].

Проте, незважаючи на наявність розгалуженої нормативної бази, її реалізація на практиці стикається з низкою проблем. Закони часто неузгоджені між собою. Немає єдиного підходу до фінансування малого та середнього бізнесу. Адміністративні процедури надто складні. Недостатній рівень цифровізації. А також нерівномірний доступ до фінансування в різних регіонах.

Як зазначає Л. А. Свистун, «незбалансованість нормативної бази призводить до втрати системності у державній підтримці, що негативно впливає на ефективність реалізації державних програм» [8].

Таким чином, нормативно-правове регулювання фінансування малого та середнього бізнесу в Україні знаходиться на етапі активного розвитку. Попри наявність стратегічних документів, нормативна система потребує удосконалення в частині інтеграції окремих законодавчих актів, спрощення процедур, забезпечення прозорості й доступності фінансових інструментів для всіх суб'єктів підприємництва.

Висновки до Розділу 1

У першому розділі курсової роботи проаналізовано економіко-правову сутність малого та середнього бізнесу, форми і механізми його фінансування, а також нормативно-правові засади державної підтримки підприємництва в Україні. Встановлено, що МСБ є ключовим елементом національної економіки, який забезпечує гнучкість, інноваційність, зайнятість населення та формування конкурентного середовища. Його розвиток прямо залежить від доступності фінансових ресурсів, у тому числі за участі держави.

Також з'ясовано, що державне фінансування МСБ реалізується у прямих та непрямих формах. Ці інструменти мають різний ступінь ефективності та охоплення, однак у сукупності формують основу державної політики стимулювання підприємництва. Окрему увагу приділено законодавчій базі, яка

регламентує фінансову підтримку МСБ, зокрема Конституції України, Бюджетному кодексу, Закону № 4618-VI, Державному бюджету, а також стратегічним урядовим документам.

Разом з тим, нормативне забезпечення залишається фрагментарним і потребує систематизації, спрощення процедур і узгодження між різними рівнями влади. Відсутність єдиного підходу до реалізації державної політики у цій сфері ускладнює доступ МСБ до фінансової підтримки.

Отже, державне фінансування МСБ в Україні виступає важливим інструментом впливу на розвиток бізнес-середовища, однак його ефективність значною мірою залежить від змістовного наповнення механізмів, правового регулювання та організаційної спроможності державних інституцій. Подальше дослідження потребує аналізу фактичного стану фінансування, проблем реалізації бюджетних програм та їх впливу на розвиток підприємництва в умовах воєнного часу.

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз обсягів та джерел державної підтримки малого та середнього бізнесу

Ефективність державної фінансової політики у сфері підприємництва прямо залежить від обсягів фінансування, його джерел, структури та доступності для суб'єктів малого та середнього бізнесу. У сучасних умовах воєнного стану, дестабілізації внутрішнього ринку та скорочення економічної активності, фінансова підтримка МСБ з боку держави набула критичного значення для збереження економічної стійкості України.

У 2024 році державна підтримка малого бізнесу в Україні здійснюється переважно за рахунок коштів Державного бюджету, цільових фондів та міжнародної фінансової допомоги. Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет на 2024 рік» № 3460-IX від 09.11.2023 року, загальні витрати на підтримку підприємництва були збільшені на 25% у порівнянні з 2023 роком і складали близько 12 млрд грн [12]. Найбільші обсяги видатків були спрямовані на такі програми як «Доступні кредити 5-7-9%», безповоротну грантову підтримку через «єРобота» [19]., також компенсацію відсотків за кредитами, підтримку переміщених підприємств.

Основні джерела державної фінансової підтримки малого та середнього бізнесу можна класифікувати наступним чином.

1. Державний бюджет. Це надання прямої бюджетної підтримки (дотації, субсидії, гранти). Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на програми розвитку підприємництва на рівні громад. Фінансування державних цільових програм (через Мінекономіки, Фонд розвитку підприємництва тощо).
2. Міжнародна фінансова допомога. Як зазначено у доповіді Національного інституту стратегічних досліджень (2025), міжнародні партнери надали Україні значну допомогу у сфері підприємництва. Лише за перший квартал 2025 року

ЄС, Світовий банк, ЄБРР спільно надали понад 300 млн дол. США на програми підтримки МСБ [14]. Ці гранти спрямовувалися на фінансування релокації бізнесу, створення нових робочих місць, розвиток виробництва критичної продукції. Також міжнародні донори підтримали цифрову трансформацію сервісів для бізнесу (наприклад, портал «Дія.Бізнес» [6]).

3. Місцеві бюджети. У деяких регіонах діють програми співфінансування (наприклад, компенсація частини процентів за кредитами або гранти для започаткування бізнесу в громадах). Проте через воєнний стан можливості місцевих бюджетів суттєво обмежені. У цьому контексті прикладом є діяльність Тернопільської обласної військової адміністрації, яка активно впроваджує регіональні програми підтримки бізнесу, зокрема інформаційно-консультаційні платформи та грантові ініціативи [21].

4. Публічно-приватні партнерства та корпоративна соціальна відповідальність. Низка банків, інвестиційних компаній і великих підприємств долучаються до ініціатив з підтримки МСБ — як самостійно, так і в межах державно-приватного партнерства (наприклад, через програми кредитування за підтримки державних гарантій).

У Звіті Ради підприємців України за 2024 рік [16] зазначено, що найбільш ефективним напрямом державної підтримки залишаються пільгові кредити та грантова підтримка для початку власної справи, зокрема в галузях агробізнесу, переробки, логістики, освіти та сфери послуг.

Водночас, як вказують аналітики порталу Mind.ua, обсяги допомоги суттєво варіюються залежно від регіону, що свідчить про нерівномірний розподіл ресурсів та необхідність глибшої децентралізації фінансування [10].

Наявна статистика даних демонструє, що у 2024 році було підтримано близько 45 тисяч суб'єктів МСБ, з них:

- 60% — отримали кредити на пільгових умовах;
- 25% — гранти на розвиток виробництва;
- 10% — компенсацію за релокацію;
- 5% — інші форми (навчання, консультації тощо) [6].

Отже, система фінансування МСБ в Україні поступово розширюється як за обсягами, так і за напрямками. Вона базується на поєднанні внутрішніх бюджетних ресурсів та зовнішньої допомоги, що дозволяє формувати багатоканальну модель підтримки. Проте ефективність цієї системи значною мірою залежить від механізмів реалізації, прозорості процедур, доступності інструментів для підприємців та реального впливу на розвиток бізнесу. Ці аспекти будуть розглянуті у наступних підрозділах.

2.2. Проблеми ефективності використання державних фінансових ресурсів

Незважаючи на розширення обсягів фінансування малого та середнього бізнесу з боку держави, у практиці його реалізації спостерігаються суттєві проблеми, які впливають на ефективність використання коштів. Ефективне фінансування не обмежується лише розподілом ресурсів, воно повинне забезпечувати досягнення очікуваного економічного та соціального ефекту: створення нових робочих місць, зростання виробництва, інноваційність, регіональний розвиток.

Однією з основних проблем залишається відсутність повної відкритості процесу розподілу та контролю за використанням бюджетних ресурсів. Хоча в Україні активно впроваджуються цифрові інструменти подання заявок (зокрема через «Дію»), механізми моніторингу виконання програм часто є формальними. За даними аналітики «Дія.Бізнес», частина отримувачів грантів або кредитів не звітують про використання коштів, що призводить до зниження результативності державних програм [6].

У Звіті Ради підприємців України за 2024 рік зазначено, що лише 68% підприємств, які отримали фінансування, забезпечили виконання запланованих бізнес-планів у повному обсязі, решта частково або не реалізували проєкт взагалі [16].

Важливою проблемою також є перевантаженість процедур, необхідних для участі у програмах підтримки. Наявність громіздкої документації, складна система оцінки бізнес-планів, необхідність тривалого очікування рішень. Усі ці чинники знижують зацікавленість підприємців, особливо мікро- та малого бізнесу, у взаємодії з державними програмами.

Як відзначає Н. І. Атаманчук, «українська модель підтримки МСБ, на жаль, залишається складною для пересічного підприємця і не відповідає рівню адаптивності, який демонструють європейські моделі» [5, с. 328].

Попри впровадження антикорупційних інструментів у сфері публічного фінансування, у процесі реалізації окремих програм МСБ зберігаються ризики упередженого розподілу коштів, зловживань у процедурах відбору заявників, преференційних умов для окремих учасників. Як вказують дослідники Гордієнко В. П. та Богдан Е. І., «недостатня інституційна незалежність органів, що реалізують програми, сприяє зниженню довіри бізнесу до державної підтримки» [4].

Ще однією проблемою є брак координації між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням. Часто державні програми не враховують специфіку регіонів, особливо громад, які постраждали внаслідок воєнних дій. У результаті ресурси розподіляються нерівномірно, а підприємці в регіонах із слабкою інфраструктурою мають обмежений доступ до допомоги.

У статті Дикань В. та Фролової Н. зазначено, що «регіональні програми часто залишаються без належного фінансування, оскільки державний бюджет не забезпечує співфінансування, а місцеві бюджети не мають достатніх ресурсів» [8].

Важливим недоліком є відсутність єдиної методики оцінювання ефективності державних програм підтримки бізнесу. Такі показники, як кількість створених робочих місць, рівень податкових надходжень, обсяг реалізованої продукції або приріст інвестицій, часто не аналізуються комплексно.

Як свідчить звіт Forbes Україна за 2024 рік, «частина проєктів, підтриманих державою, не мала жодного впливу на розвиток середнього бізнесу, адже орієнтувались на короткостроковий ефект, а не системне зростання» [18].

Значна частина програм орієнтована на вже діючих підприємців, тоді як стартапи та мікропідприємства, які лише формуються, мають обмежений доступ до фінансування. Відсутність історії діяльності, кредитного рейтингу, заставного майна ставить новачків у неконкурентну позицію. Це знижує потенціал створення інноваційних підприємств і зменшує загальну динаміку МСБ. Як зазначено у дослідженні Ради бізнес-омбудсмена, серед основних недоліків поточних програм підтримки під час воєнного стану є слабка орієнтованість на стартапи та недостатність простих фінансових інструментів для підприємців-початківців [22].

Таким чином, аналіз проблем ефективності використання державних фінансових ресурсів у сфері підтримки МСБ свідчить про наявність системних викликів, які потребують комплексного вирішення. Йдеться не лише про збільшення фінансування, а й про необхідність інституційних змін: створення прозорої системи моніторингу, удосконалення нормативного регулювання, децентралізація повноважень, розвиток цифрових інструментів доступу до ресурсів. Ці аспекти безпосередньо впливають на результативність державної підтримки, а їх подолання є передумовою для забезпечення сталого розвитку підприємництва в Україні.

2.3. Вплив державного фінансування на розвиток малого та середнього бізнесу

Державне фінансування має значний вплив на розвиток малого та середнього бізнесу (МСБ), оскільки дозволяє забезпечити необхідні ресурси для функціонування та розширення підприємств, особливо в умовах фінансової нестабільності та воєнного стану. Роль держави у цьому контексті полягає не лише у виконанні функції прямого фінансового донора, але й у створенні

стабільного правового та економічного середовища, що сприяє підприємницькій ініціативі. У результаті впровадження державних програм фінансування спостерігається активізація ділової активності, зниження бар'єрів для входу в бізнес, підвищення інвестиційної привабливості сектору МСБ.

Протягом останніх років однією з найефективніших програм державної підтримки стала програма «Доступні кредити 5–7–9%», яка дозволила тисячам підприємців отримати кошти на розвиток за нижчими від ринкових ставками. За даними Мінекономіки, лише протягом 2023–2024 років у межах цієї програми було надано понад 25 тисяч кредитів на суму понад 100 млрд грн, що стало потужним імпульсом для модернізації виробничих потужностей, запуску нових проєктів і забезпечення оборотного капіталу [13]. У період воєнного стану, коли доступ до приватного кредитування значно ускладнився, державне фінансування стало фактично єдиним доступним джерелом коштів для багатьох підприємців.

Особливе значення має підтримка у формі безповоротних грантів, що стала можливою завдяки програмі «єРобота» [19]. За офіційними звітами, з 2022 по 2024 роки у межах цієї програми фінансову підтримку на започаткування власної справи отримали понад 20 тисяч громадян, що сприяло розвитку нових бізнесів у сферах виробництва, агропереробки, логістики та сфери послуг [6]. Така форма підтримки дозволила активізувати підприємницьку активність, особливо серед внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу через війну, а також серед жінок, ветеранів та молоді.

Наявність державної підтримки також сприяла розвитку інноваційного підприємництва. У межах програм, що реалізуються за участю міжнародних партнерів, зокрема Світового банку, ЄС та Європейського банку реконструкції та розвитку, фінансувалися стартапи, IT-проєкти, проєкти у сфері відновлюваної енергетики, цифрових технологій та агроінновацій. Це не лише сприяло підвищенню технологічного рівня національного бізнесу, а й дозволило залучити іноземних інвесторів до спільних проєктів. Як зазначено в аналітичному звіті Національного інституту стратегічних досліджень, у 2025 році 20% підтриманих підприємств мали інноваційну або експортно орієнтовану спрямованість [14].

Разом з тим, вплив державного фінансування на розвиток МСБ не є однозначним. Існує низка факторів, що обмежують потенціал цього впливу. Насамперед, це нерівномірний доступ до фінансування в різних регіонах країни. Аналітика платформи «Дія.Бізнес» свідчить, що найбільша частка фінансування припадає на центральні та західні області, тоді як підприємства зі східних і прифронтових регіонів мають значно менше шансів на отримання допомоги [6]. Це зумовлює дисбаланси в регіональному розвитку, що суперечить принципам справедливого розподілу ресурсів.

Також варто звернути увагу на те, що не всі форми державної підтримки мають однакову результативність. Деякі підприємства, які отримали державне фінансування, не змогли забезпечити очікуваного ефекту, зокрема через недоліки у підготовці бізнес-планів, слабку управлінську компетентність або зміну ринкової ситуації. Як зазначається у Звіті Ради підприємців України, приблизно 32% проєктів, профінансованих за грантовими програмами у 2023–2024 роках, не реалізували запланованих показників рентабельності або не завершили повну реалізацію бізнес-планів [16]. Це свідчить про необхідність поєднання фінансової підтримки з навчально-консультаційними та менторськими програмами для підвищення компетентності підприємців.

Загалом, державне фінансування справляє позитивний вплив на розвиток малого та середнього бізнесу, проте його ефективність значною мірою залежить від системного підходу до реалізації політики підтримки, прозорості процедур, адаптивності інструментів до умов війни та поствоєнного відновлення. Висновки, зроблені на основі аналізу впливу фінансової допомоги, будуть враховані при формуванні пропозицій щодо удосконалення механізмів підтримки МСБ, що стане предметом розгляду в наступному розділі.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі курсової роботи було проаналізовано сучасний стан державного фінансування малого та середнього бізнесу в Україні, виявлено його

ключові джерела, а також окреслено основні проблеми, які стримують ефективну реалізацію фінансової підтримки з боку держави.

Основними джерелами фінансування МСБ є кошти державного бюджету, міжнародна фінансова допомога, місцеві бюджети та ініціативи в межах державно-приватного партнерства. Найбільшу результативність продемонстрували програми «Доступні кредити 5–7–9%» та «єРобота», які дозволили тисячам підприємців зберегти або відновити свою діяльність у складних умовах війни.

Водночас дослідження засвідчило низку проблем, а саме низьку прозорість розподілу бюджетних коштів, надмірну бюрократизацію процедур доступу до фінансування, слабку координацію між центральними та місцевими органами влади, нерівномірний регіональний розподіл ресурсів, а також відсутність дієвих механізмів моніторингу ефективності реалізованих програм.

Попри це, державне фінансування відіграє важливу роль у забезпеченні життєздатності сектору МСБ, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Його подальший розвиток потребує комплексного підходу, що включає нормативне вдосконалення, цифровізацію, децентралізацію, прозорість і посилення інституційної підтримки підприємців.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

3.1. Зарубіжний досвід фінансування малого та середнього бізнесу

Досвід зарубіжних країн у сфері підтримки малого та середнього бізнесу свідчить про те, що фінансування підприємництва є важливою складовою національної економічної стратегії. В економіках розвинених держав державна підтримка МСБ реалізується через багаторівневу систему фінансових, податкових, організаційних та освітніх заходів, що формують сприятливе середовище для стабільного розвитку підприємництва. Аналіз цих моделей дозволяє виокремити інструменти, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

У країнах Європейського Союзу підтримка МСБ є одним із пріоритетів у рамках Єдиної ринкової політики. Зокрема, реалізується програма COSME, метою якої є покращення доступу МСБ до фінансування, спрощення виходу на зовнішні ринки, сприяння підприємницькій освіті. У межах COSME діють фінансові інструменти з надання мікrokредитів, державних гарантій, фондів підтримки стартапів та інноваційних компаній. Також велике значення має програма Horizon Europe, яка фінансує інноваційні розробки за участі малого бізнесу.

Ключовою рисою є те, що в ЄС фінансова підтримка інтегрована з освітніми, консультаційними та цифровими сервісами, які допомагають підприємцям не лише отримати кошти, але й ефективно ними скористатися. Наприклад, у Польщі функціонують регіональні агентства розвитку підприємництва, які адмініструють державні та європейські програми, здійснюють супровід бізнесу з моменту подання заявки до повного завершення проєкту [15].

Також поширеним є використання гарантійних механізмів. Наприклад, Європейський інвестиційний фонд(EIF) надає гарантії банкам, які

кредитують МСБ, тим самим зменшуючи ризики і сприяючи зниженню кредитних ставок.

У США ключовою інституцією у сфері підтримки малого бізнесу є Адміністрація малого бізнесу США (SBA), яка діє з 1953 року. Вона адмініструє програми державного кредитування, надає гарантії, проводить освітні програми, створює бізнес-інкубатори. Особливістю американського підходу є те, що фінансова допомога обов'язково поєднується з консультуванням, наставництвом і професійною підготовкою.

SBA активно співпрацює з банками, кредитними спілками та приватними інвесторами, що дозволяє ефективно використовувати бюджетні кошти через систему державно-приватного партнерства. Мікропідприємства в США також мають доступ до пільгового фінансування на інноваційні розробки через програми SBIR/STTR, які орієнтовані на дослідження і розробки.

Особливо цінним для України є досвід післявоєнної підтримки підприємництва у країнах, що пережили збройні конфлікти або масштабні кризи. Зокрема, в Італії після Другої світової війни активно застосовувались програми державного субсидування, компенсації втрат, пільгового кредитування на відновлення малого бізнесу. В Хорватії після збройного конфлікту держава разом з міжнародними донорами створила гарантійні фонди та компенсувала підприємцям до 50% вартості інвестиційних витрат.

Як зазначає О. О. Розум, «успішність післякризового відновлення МСБ у багатьох країнах забезпечувалась завдяки поєднанню прямих фінансових інструментів з інституційною модернізацією, створенням центрів розвитку підприємництва, цифрових платформ, фондів гарантування кредитів» [11].

Ознайомлення з міжнародним досвідом у сфері підтримки малого та середнього бізнесу свідчить про наявність низки ефективних підходів, які можуть бути адаптовані до українських реалій з метою вдосконалення національної моделі фінансової підтримки. Зокрема, важливим є забезпечення тісної інтеграції фінансування з освітніми, консультаційними та менторськими послугами, що сприяє підвищенню компетентності підприємців та ефективності

використання ресурсів, як це реалізовано у країнах ЄС та США. Одним із визначальних чинників успішності є гарантування державою кредитів, що дозволяє знизити ризики для банківських установ і, відповідно, розширити доступ суб'єктів МСБ до позикових коштів. Водночас вагому роль відіграє активна участь регіональних інституцій в адмініструванні програм підтримки, що забезпечує врахування місцевих особливостей і підвищує ефективність реалізації заходів. Значну увагу також слід приділяти залученню приватного капіталу до фінансування підприємництва шляхом створення механізмів державно-приватного партнерства. Нарешті, важливою умовою підвищення доступності фінансових інструментів є цифровізація процесів а саме впровадження електронних сервісів подання заявок, автоматизованого відбору та моніторингу використання коштів, що забезпечує прозорість і зручність взаємодії бізнесу з державою.

Урахування цих підходів дозволить Україні не лише підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, а й сформувати стійку інфраструктуру підтримки бізнесу в умовах післявоєнного відновлення. Водночас необхідна гнучка адаптація до національних особливостей, рівня фінансової грамотності, децентралізації, цифрової трансформації, потреб релокованих підприємств та внутрішньо переміщених осіб.

3.2. Шляхи вдосконалення державної фінансової підтримки МСБ в Україні

На основі проведеного аналізу можна сказати, що система державної фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в Україні перебуває на етапі активного формування та трансформації. Попри певні успіхи, ефективність реалізації наявних програм залишається недостатньою, що обумовлено рядом інституційних, правових, управлінських і фінансових проблем. У цьому контексті постає необхідність формулювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення фінансово-правового механізму державної підтримки

підприємництва, орієнтованого на потреби воєнного та післявоєнного відновлення.

Перше це запровадження комплексної національної стратегії фінансування МСБ. Незважаючи на наявність окремих стратегічних документів (зокрема, Стратегії відновлення та цифрової трансформації МСБ на період до 2027 року [13]), в Україні відсутня єдина інтегрована стратегія фінансування МСБ, яка б охоплювала всі джерела підтримки ,державні, місцеві, міжнародні, приватні. Такий документ має передбачати, чітке визначення цільових пріоритетів, прозору систему розподілу коштів за програмами, уніфіковані критерії оцінки ефективності, узгодження з бюджетною та регіональною політикою. Запровадження подібної стратегії дозволить уникнути дублювання функцій органів влади, усунути суперечності між програмами, а також посилити координацію з міжнародними донорами.

Друге це удосконалення правового регулювання.

Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» [3] потребує оновлення та систематизації положень щодо механізмів фінансування, критеріїв доступу, способів контролю. Зокрема, доцільно закріпити поняття «державна фінансова підтримка МСБ» у термінологічному апараті. Також розширити форми підтримки (страхування ризиків, державні гарантії, форвардне фінансування тощо). Конкретизувати повноваження органів місцевого самоврядування. Та передбачити механізм автоматизованого відбору заявок за об'єктивними показниками (на основі цифрових платформ).

Крім того, доцільно привести у відповідність Бюджетний кодекс України до нових форматів підтримки, включно з можливістю багаторічного програмного фінансування через цільові фонди та спеціальні рахунки (аналог фінансових агентств в ЄС).

Наступне це децентралізація та регіоналізація фінансування. Підтримка підприємництва має здійснюватися не лише на загальнодержавному рівні, але й на рівні територіальних громад. Враховуючи специфіку регіонів, наявність

релокованих підприємств, ресурсну базу місцевих бюджетів, важливо стимулювати створення регіональних програм підтримки МСБ, співфінансованих з держбюджету. Також запровадити «пакети підтримки» для громад із високим рівнем релокації бізнесу. Делегувати частину повноважень Мінекономіки місцевим агенціям розвитку. І надати місцевим бюджетам можливість формувати цільові програми компенсації відсотків за кредитами, що вже показало результативність у ряді областей [8].

У наш час ще доцільно розвивання цифрових платформ та прозорості. Однією з причин низької ефективності програм є ускладненість та забюрократизованість процедур. Для їх подолання потрібно розширити функціонал порталу «Дія.Бізнес» як єдиного вікна для всіх програм підтримки. Впровадити електронну систему відстеження ефективності фінансування. Створити єдиний державний реєстр отримувачів допомоги, що дозволить уникати дублювання та зловживань. Забезпечити повну публічність інформації про надану підтримку та її результати.

Також необхідно запровадити відкритий рейтинг регіонів за ефективністю реалізації програм підтримки МСБ, що стимулюватиме органи місцевого самоврядування до активної участі.

Розширення взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями. Україна має унікальну можливість залучати зовнішнє фінансування на вигідних умовах. Проте взаємодія з міжнародними донорами має бути системною, а не епізодичною. Доцільно створити національний офіс координації міжнародної допомоги для МСБ. Формалізувати співпрацю з ЄБРР, ЄІБ, через міждержавні угоди. Запровадити механізм гарантій держави за кредитами міжнародних організацій, орієнтованих на МСБ. А також залучати іноземних експертів до розробки та аудиту програм підтримки.

Останнє це інституційна підтримка та підприємницька освіта. Фінансова підтримка має поєднуватися з розвитком підприємницьких навичок. Як зазначає Н. В. Голич, адаптивний підхід до розвитку малого бізнесу в умовах децентралізації повинен поєднувати фінансування з освітніми, інституційними

та організаційними заходами, що дозволяє забезпечити сталість результатів і розвиток підприємництва на місцевому рівні [20]. У зв'язку з цим пропоную створення мережі центрів підприємницького розвитку при місцевих університетах та торгово-промислових палатах. Запровадження обов'язкових консультацій перед отриманням фінансування (менторство, оцінка бізнес-плану). Підтримка програм перепідготовки ветеранів, ВПО, молоді для підприємницької діяльності. І розвиток державної політики фінансової грамотності, що сприятиме зменшенню ризику неуспішних проєктів.

Таким чином, вдосконалення державної фінансової підтримки МСБ має здійснюватися на системному, нормативному, управлінському та технологічному рівнях. Ключ до успіху полягає у переході від фрагментарної допомоги до комплексного підходу, що враховує не лише фінансові, а й освітні, цифрові, регіональні й менторські складові. Лише така модель дозволить забезпечити стійке зростання малого та середнього бізнесу, який стане основою економічного відновлення України.

Висновки до Розділу 3

У третьому розділі було зосереджено увагу на вивченні зарубіжного досвіду та формуванні пропозицій щодо вдосконалення системи державної фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в Україні. Аналіз практик Європейського Союзу, США та окремих країн, які пережили періоди воєнних конфліктів, засвідчив ефективність комплексного підходу до підтримки підприємництва шляхом поєднання фінансування, гарантій, консультацій, цифрових сервісів та регіональної участі.

З урахуванням цих напрацювань виявлено, що українська система підтримки потребує системного оновлення. Ключовими напрямками вдосконалення мають стати, розробка інтегрованої національної стратегії фінансування МСБ, оновлення законодавчої бази, розширення повноважень органів місцевого самоврядування, цифровізація процедур, прозоре

адміністрування програм, а також зміцнення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями.

Крім того, особливу роль має відігравати розвиток підприємницької освіти, менторства та інституційної підтримки, без яких навіть ефективні фінансові інструменти можуть не дати очікуваного результату. Застосування вищезазначених підходів дозволить створити стійку та гнучку модель підтримки бізнесу в Україні, орієнтовану на довгострокове економічне зростання, інновації та відновлення в умовах післявоєнного періоду.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу комплексно проаналізувати фінансово-правовий механізм державної підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні, оцінити ефективність чинної моделі фінансування, а також визначити шляхи її вдосконалення з урахуванням як вітчизняних реалій, так і зарубіжного досвіду.

У ході дослідження з'ясовано, що малий та середній бізнес є системоутворювальним елементом національної економіки, який забезпечує значну частину зайнятості, виробництва товарів і послуг, інноваційної активності та наповнення бюджетів. У складних умовах війни та економічної нестабільності МСБ проявив адаптивність, проте водночас зазнав значних втрат і потребує посиленої державної підтримки, передусім фінансової.

У першому розділі було встановлено, що МСБ є багатогранним економіко-правовим явищем. З точки зору права, його визначення закріплено у Законі України № 4618-VI, тоді як економічно - це гнучкий і динамічний сектор економіки. Встановлено, що державна фінансова підтримка реалізується як у прямих так і в непрямих формах. Водночас, нормативно-правова база залишається фрагментарною, потребує оновлення та гармонізації з реаліями воєнного часу.

У другому розділі проаналізовано фактичний стан фінансування МСБ в Україні. Встановлено, що фінансування здійснюється переважно з державного бюджету, а також за рахунок міжнародної технічної та фінансової допомоги. Програми «5–7–9%» та «єРобота» показали найбільшу ефективність, однак обсяг охоплення все ще недостатній. Проблеми, що гальмують ефективність: нерівномірність розподілу коштів, складність доступу, відсутність механізмів оцінки ефективності, обмеженість ресурсів у регіонах. Окрему увагу приділено низькому рівню прозорості, ризикам корупції та слабкій взаємодії між органами влади різних рівнів.

У третьому розділі розкрито перспективи вдосконалення підтримки МСБ на основі зарубіжного досвіду. Європейська модель підтримки ґрунтується на інтеграції фінансування, навчання і гарантійного забезпечення, а американська — на поєднанні фінансів із консультаційною підтримкою через SBA. Особливо цінними є післякризові практики Хорватії та Італії. Для України запропоновано: розробку єдиної стратегії фінансування МСБ, оновлення правового регулювання, посилення децентралізації, цифровізацію доступу до програм, розширення міжнародного партнерства, розвиток інституційної підтримки та підприємницької освіти.

Таким чином, державне фінансування МСБ в Україні виконує важливу роль у стабілізації економіки, збереженні підприємницького потенціалу, стимулюванні інновацій та інтеграції в глобальні ринки. Водночас, задля забезпечення його ефективності необхідна комплексна реформа фінансово-правового механізму підтримки, орієнтована на прозорість, доступність і результативність. Особливу увагу слід приділити ролі МСБ у процесі післявоєнного відновлення України, де саме цей сектор має стати фундаментом нової економіки, гнучкої, конкурентної, соціально відповідальної та євроінтегрованої.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 26.04.2025).
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (в редакції 2023 р.)URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 26.04.2025).
3. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»: № 4618-VI від 22.03.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст. 23.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 26.04.2025).
4. Гордієнко В. П., Богдан Е. І. Механізм державного регулювання підприємницької діяльності у кризових умовах // Актуальні питання економічних наук. 2024. № 5. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14441856> (дата звернення: 26.04.2025).
5. Атаманчук Н. І. Правове регулювання фінансової державної підтримки малого підприємництва в Україні в умовах фінансової кризи // Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 326–328. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/73> (дата звернення: 26.04.2025).
6. Дія.Бізнес. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців. 2024.URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/ukrainskyi-biznes-v-umovakh-povnomasshtabnoi-viiny-analotyka-stanu-za-shist-misiatsiv> (дата звернення: 28.04.2025).
7. Бортнік С. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Економіка та суспільство. 2022. Вип. 36. С. 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46> (дата звернення: 28.04.2025).

8. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку МСБ у воєнний час // Економіка та суспільство. 2022. Вип. 38. С. 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56> (дата звернення: 28.04.2025).
9. Свистун Л. А. Державна підтримка малого і середнього підприємництва в Україні. Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/13638> (дата звернення: 28.04.2025).
10. Нечай М. Як змінилися умови ведення бізнесу під час воєнного стану / Mind.ua. 2024. URL: <https://mind.ua/openmind/20243421-ne-zupinyatis-yak-zminilis-umovi-vedennya-biznesu-pid-chas-voennogo-stanu> (дата звернення: 29.04.2025).
11. Розум О. О. Зарубіжний досвід економічного стимулювання післявоєнного розвитку суб'єктів малого підприємництва: перспективні практики для України // Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 20. С. 218. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.20.218> (дата звернення: 29.04.2025).
12. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік»: № 3460-IX від 09.11.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20> (дата звернення: 29.04.2025).
13. Кабінет Міністрів України. Розпорядження № 821-р від 28 серпня 2024 р. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСБ до 2027 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-p> (дата звернення: 29.04.2025).
14. Національний інститут стратегічних досліджень. Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні (березень 2025 року) URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/dopomoha-mizhnarodnykh-finansovykh-instytutiv-ukrayini-berezen-2025-roku> (дата звернення: 29.04.2025).

15. Житомирська ОДА. Європейські інструменти для розвитку МСБ України .2020. URL: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/YEvropejski-instrumenty-dlya-rozvytku-malogo-ta-serednogo-biznesu-Ukrayiny.pdf> (дата звернення: 29.04.2025).
16. Рада підприємців України. Звіт про діяльність за 2024 рік (№ 42-2) URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/42-2_2024/Zvit_42-2_2024.pdf (дата звернення: 06.05.2025).
17. Єфімова Л. А. Стратегічні напрями державної підтримки малого підприємництва в Україні. Ефективна економіка. 2020. № 9. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efek_2015_9_50.pdf (дата звернення: 06.05.2025).
18. Forbes Україна. Terra incognita української економіки: чотири висновки з дослідження середнього бізнесу Інституту економічних досліджень. 2024. URL: <https://forbs.ua/business/terra-incognita-ukrainskoi-ekonomiki-chotiri-visnovki-z-doslidzhennya-serednogo-biznesu-institutu-ekonomichnikh-doslidzen-31012024-18884> (дата звернення: 10.05.2025).
19. Кабінет Міністрів України. «Робота: розвиток малого і середнього бізнесу через гранти». Кабінет Міністрів України. 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yerobota-93-mlrd-hrn-investuvala-derzhava-v-rozvytok-maloho-i-serednoho-biznesu-cherez-hranty> (дата звернення: 10.05.2025).
20. Голич Н. В. Адаптивні стратегії розвитку підприємств малого бізнесу харчової промисловості в умовах децентралізації Тернопіль, 2021. 190 с. URL : https://m.tntu.edu.ua/storage/pages/00001059/00027111/Дисертація_Голич%20Н.В.pdf (дата звернення: 12.05.2025).
21. Підтримка бізнесу. Офіційний сайт Тернопільської обласної державної адміністрації. URL: Підтримка бізнесу . Тернопільська обласна військова

адміністрація. URL <https://oda.te.gov.ua/diyalnist/ekonomika/pidbrimka-biznesu>
(дата звернення: 12.05.2025).

22. Рада бізнес-омбудсмена. Програми підтримки бізнесу державою, донорами, приватними структурами під час військових дій. Київ, 2022. 10 с.
URL: <https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/programi-pidtrimki-biznesu-qr2.pdf> (дата звернення: 12.05.2025).